

تعدیل قرارداد به چه معنا است؟

تعدیل قرارداد چیست و در چه مواردی انجام می‌شود؟

قرارداد توافقی است که بین دو یا چند شخص در خصوص مسئله مشخص مالی یا غیرمالی صورت می‌پذیرد. یکی از آثار مهمی که قرارداد دارد این است که طرفین خود را ملزم و متعهد می‌کند. فرض بر این است که هر شخصی، در یک قرارداد، با اراده و آگاهانه و با صحت عقل خود را به چیزی متعهد می‌کند. بنابراین، هر قراردادی اصولاً با تمام شروط و تعهداتش معتبر است و به هیچ عنوان نمی‌توان آن را یک‌طرفه برهم زد، زیرا این امر موجب می‌شود که نظم اجتماعی برهم بخورد و دیگر نتوان به قراردادها و توافقات اشخاص اعتماد کرد. حتی دادگاه‌ها هم عموماً مجاز نیستند که برخلاف قرارداد طرفین حکمی صادر کنند. با وجود این، در مواردی معدود ممکن است اوضاع به نحوی باشد که یک قرارداد به تغییر و، به اصطلاح، «تعدیل» نیاز داشته باشد. در واقع، علی‌رغم اهمیتی که حفظ تعهدات و قراردادها برای جامعه دارد، در برخی موارد مصلحتی مهم‌تر وجود دارد. به همین دلیل، قانون گاهی اجازه داده است که بعضی قراردادها تعدیل شوند. در این نوشتار، به‌طور مختصر، مفهوم، شروط و آثار تعدیل قرارداد را بررسی خواهیم کرد.

تعدیل قرارداد یعنی چه؟

پیش از هرچیز باید معنای تعدیل قرارداد را روشن کنیم. «تعدیل» در لغت به معنای «معتدل کردن» و «تقسیم کردن از روی عدالت» آمده است. تعدیل در عبارت «تعدیل قرارداد» هم از معنای لغوی خود دور نیفتاده است. تعدیل قرارداد یعنی شروط قرارداد یا آثار آن به اجازه قانون و بدون توافق طرفین تغییر پیدا می‌کند. این تغییر معمولاً برای برقرار کردن تعادل بین تعهدات قراردادی است که ممکن است به هر علتی از بین رفته باشد. به عبارت دیگر، گاهی اوضاع به نحوی پیش می‌رود که رابطه قراردادی میان اشخاص، به شکلی کاملاً فاحش، به ضرر یکی از طرفین تغییر می‌کند.

در برخی از این موارد قانون به افراد اجازه تعدیل قرارداد را می‌دهد تا توازن بین طرفین قرارداد برقرار شود. به همین دلیل، تعدیل قرارداد اصولاً در مورد قراردادهایی با جنبه مالی به کار می‌رود. البته باید توجه داشت که نمی‌توان به صرف هر تغییری در اوضاع و احوال خواهان تعدیل شرایط قرارداد شد، زیرا اساساً یکی از مبانی قراردادها - و خصوصاً قراردادهای درازمدت - این است که اشخاص می‌خواهند ثبات داشته باشند و با کوچک‌ترین تغییر در اوضاع اقتصادی مجبور نباشند متحمل خسارت و هزینه شوند. به همین دلیل، تعدیل قرارداد فقط در مواردی انگشت‌شمار ممکن است.

قانون در چه مواردی قرارداد را تعدیل می‌کند؟

گاهی بعد از جنگ‌ها یا بحران‌های اقتصادی طولانی مدتی که موجب تغییرات عمده در ارزش واقعی پول می‌شوند، قانون قراردادها را تعدیل می‌کند تا با ارزش واقعی پول متناسب شوند. این امر ممکن است در هر زمانی که ارزش پول کاهش شدید پیدا کند انجام گیرد. به عنوان مثال، در کشور ما که با مشکل تورم مواجه است، قانون در مورد بعضی از قراردادها به صراحت تعدیل قرارداد را پذیرفته است.

به عنوان مثال مهریه، که قراردادی است میان زن و مرد، هم‌اکنون با نرخ روز محاسبه می‌شود. به‌طور عرفی، در ایران زن برای دریافت مهریه خود اقدام نمی‌کند مگر اینکه با شوهر خود دچار مشکل شود. از آنجاکه این امر ممکن است سال‌ها طول بکشد، زمانی که بسیاری از زنان مهریه خود را درخواست می‌کنند، اصولاً مدت زیادی از عقد نکاح گذشته است و مهریه آن‌ها، به دلیل تورم، ارزش اولیه خود را از دست داده است. بنابراین، قانون تلاش می‌کند مهریه را با شاخص نرخ تورم بانک مرکزی محاسبه کند تا کاهش ارزش آن جبران شود. در اینجا قانون به کمک زن، به عنوان طرف قراردادی که به دلیل گذشت زمان و کاهش ارزش پول دچار ضرر شدید شده است، می‌آید و قرارداد مهریه را تعدیل می‌کند.

یکی از شروط بسیار مهم در قراردادها مهلت پرداخت مبلغ است که تخطی از آن می‌تواند عواقب مهمی برای اشخاص داشته باشد. با وجود این، در مواردی قانون به دادگاه اجازه داده است که، بر اساس اوضاع و احوال، برای پرداخت مبلغ به متعهد مهلت بدهد یا حتی آن را برای او قسطبندی کند. برای این مورد هم مهریه مثال مناسبی است. در مواردی که مرد نمی‌تواند مهریه زن را به‌طور یکجا پرداخت

نماید، دادگاه می‌تواند باتوجه به وضعیت و اوضاع و احوال مرد یا موقعیت‌های دیگر، پرداخت مهریه را برای مرد اقساطی کند تا او بتواند دین خود را به‌مرور زمان ادا کند.

مثال دیگر موردی است که کسی پولی را به دیگری قرض داده است و او را موظف کرده است که پول را ظرف سه ماه به او برگرداند. در اینجا دادگاه می‌تواند با در نظر گرفتن موقعیت، مانند اینکه شخص مدیون (کسی که پول را قرض گرفته است و نمی‌تواند پس از سه ماه پول را برگرداند) هم اکنون، به دلیل اوضاع اقتصادی حاکم بر کشور، به پول خود دسترسی ندارد، به او سه ماه دیگر برای پرداخت قرض خود مهلت بدهد. در اینجا هم قرارداد برای رعایت انصاف تعدیل شده است.

کلام آخر

به‌طور کلی باید دانست که تعدیل قرارداد قاعده‌ای است که در موارد استثنایی اجرا می‌شود و اصل بر این است که اشخاصی که قراردادی را منعقد می‌کنند، بدون توجه به اینکه چه تغییرات و تحولاتی در بازار یا در موقعیت این اشخاص رخ می‌دهد، ملزم و متعهد به قراردادهای خود هستند و نمی‌توانند صرفاً به دلیل اینکه اجرای قرارداد برای‌شان دشوار شده است یا سود کمتری می‌برند از اجرای تعهدات‌شان خودداری کنند.

برای نوشتن این مقاله از کتاب «اعمال حقوقی» دکتر ناصر کاتوریان استفاده شده است.